

4.4

Sv. Vojtech v ikonografickej skladbe cirkevnej pečate v Ostrihomskej arcidiecéze

V predkladanom príspevku je snahou aspoň čiastočne zmapovať problematiku výskytu sv. Vojtecha, patróna Ostrihomskej arcidiecézy a jej sídelnej kapituly v cirkevných pečatiach. Hoci nie je možné, na základe znalostí materiálu, dôsledne postihnúť všetky typy pečatí, v ktorých našiel tento svätec uplatnenie, pokúsime sa aspoň načrtnúť hlavné línie v ikonografickej skladbe cirkevných pečatí (inštitucionálnych a personálnych) v Ostrihomskej arcidiecéze.¹⁶⁷ Pre prehľadnosť bolo potrebné látku chronologicky rozdeliť na dve základné – často značne rozdielne etapy v sfragistickom vývoji, na obdobie stredoveké a novoveké.

Stredoveké pečate

Cirkevné pečate patria, najmä vo svojej stredovekej vývojovej fáze, medzi ikonograficky najzaujímavejšie skupiny pečatí vôbec. Pestrosťou ikonografických (najčastejšie hagiografických) námetov predstavujú dôležitý zdroj informácií nielen k samotnej sfragistike, ale i k dejinám umenia, ikonografii či cirkevnej histórii. Možno povedať, že pečate cirkevných inštitúcií a hodnostárov predstavujú dôležitú kapitolu stredovekého pečatenia, ktorá svojím významom zodpovedala postaveniu kléru v stredoveku.¹⁶⁸

Prvú pre nás dôležitú skupinu predstavujú pečate Ostrihomskej kapituly. Vydávanie listín v kapitulách a konventoch sa stáva bežnejším v prvej tretine 13. storočia a najmä od roku 1231, kedy sa stali hodnoverné miesta nielen úradne oprávnené, ale aj povinné vydávať listiny. S tým súvisí potreba používania adekvátneho overovacieho prostriedku, ktorým bola v tomto období už najmä pečať.¹⁶⁹ Jedny z dôležitých stredovekých cirkevných inštitúcií v Uhorsku – kapituly a konventy, začali zavádzať svoje pečate v prvej polovici 13. storočia.¹⁷⁰ Je však fak-

¹⁶⁷ Vzhľadom na nedostatočný prístup k prameňom nebolo možné preskúmať aj pečate členov Ostrihomskej kapituly. Práve tu je však veľký predpoklad, že sv. Vojtech našiel uplatnenie v pečatiach kanonikov a prepoštov. Napríklad analýza stredovekých pečatí spišských kanonikov ukázala, že jedným z najobľúbenejších pechatných motívov je práve zobrazenie patróna kapituly (kapitulného kostola). Pozri RÁBIK, Vladimír. Stredoveké cirkevné pečate spišskej proveniencie : Sonda do problematiky. In *Terra Scepusiensis. Stav bádania o dejinách Spiša*. Eds. Martin Homza - Ryszard Gładkiewicz. Levoča; Wrocław : Lúč, 2003, s. 325-337.

¹⁶⁸ KREJČÍK, Tomáš. *Pečeť v kultúre stredoveku*. Ostrava : Ostravská univerzita, 1998, s. 223.

¹⁶⁹ MAYER, Marián. Hodnoverné miesta a ich pečate. In *Vlastivedný časopis*, 1978, roč. 17, č. 3, s. 118.

¹⁷⁰ Z nášho prostredia možno spomenúť veľkú pečať Nitrianskej kapituly z 1. štvrtiny 13. storočia, či pečať Spišskej kapituly z 1. polovice 13. storočia. Porovnaj TAKÁCS, Imre. *A magyarországi kápta-*

tom, že v období, kedy boli mnohé konventy a kapituly priamo zainteresované do verejnoprávnych pokonaní, prinaajmenšom významné cirkevné inštitúcie používali vlastné pečate už dávno.¹⁷¹ Celouhorský priemer predbehol I. typ veľkej pečate Ostrihomskej kapituly, ktorá sa hlási do 12. storočia. Táto viackrát reprodukovaná pečať je tvorená typáriom okrúhleho tvaru. Jeho ľavú stranu vyplňa dvoježevová budova chrámu zobrazená z boku. Na pravej strane sa nachádzajú dve ťažko identifikovateľné postavy v dlhom (liturgickom či rehoľnom?) odeve.¹⁷² V roku 1241 počas tatárskeho vpádu došlo k strate tohto typára, ktoré bolo až po roku 1320 nahradené novým veľkým pečatidlom. V tom je zobrazený výjav, ktorého ústredným motívom je korunovácia sv. Štefana, uhorského kráľa, sprevádzaný v hornej časti architektonickým prvkom.¹⁷³ Čiže ani v tomto typáriu nie je zobrazený patrón Ostrihomskej arcidiecézy. Je to zaujímavé, keď vezmeme do úvahy, že pravdepodobne u všetkých stredovekých uhorských kapitúl sa až na niekoľko výnimiek¹⁷⁴ stretávame vo veľkých pečatiach s vyobrazením príslušného patróna kapituly resp. jeho atribútom.¹⁷⁵

Pomerne skoro došlo v Ostrihomskej kapitule aj k vzniku menšieho typára (obr. 28).¹⁷⁶ Tak, ako u niekoľkých ďalších cirkevných inštitúcií boli ním pečatené najmä dokumenty s obmedzenou platnosťou. Išlo teda o snahu zamedziť zneužitiu

lanok és konventek középkori pecsétjei. Budapest : Magyar Tudományos Akadémia, 1992, s. 74, tab. X, č. 33.1, s. 86, tab. XV, č. 46.1.

¹⁷¹ RÁBIK, Stredoveké cirkevné pečate, s. 325.

¹⁷² TAKÁCS, A magyarországi káptalanok, s. 58, tab. V, č. 16.1; JERNEY, János. A magyarországi káptalanok és konventek mint hiemes és hiteles helyek története. In *Magyar Történelmi Társ.* č. 2. Pest 1855, obr. 21; MARSINA, Richard (ed.). *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae I.* Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1971, s. 362, tab. XXIII, č. 12.

¹⁷³ TAKÁCS, A magyarországi káptalanok, s. 59, tab. V, č. 16.3; JERNEY, A magyarországi káptalanok, obr. 22.

¹⁷⁴ Prípado, kedy kapitula nezobrazila v najstaršom veľkom pečatidle kapitulného patróna, ale architektonický prvok je Nitrianska kapitula. V menšej pečati z 2. polovice 13. storočia však už figuruje polpostava sv. Emeráma. Z nášho pohľadu je veľmi zaujímavá zhoda v diferencovanom použití obrazu kapitulného patróna v pečatiach Ostrihomskej a Nitrianskej kapituly. Obe kapituly vo svojich veľkých pečatiach ignorovali kapitulného patróna a využili iné prvky. Zároveň však využili veľmi podobné vyobrazenie kapitulných patrónov v menších pečatiach. Rozdielna koncepcia väčších a menších pečatí azda bola vedená snahou dostatočne rozlíšiť obidve typária s rozdielnou právnou silou. Pozri: MAYER, Hodnoverné miesta, s. 119. NOVÁK, Jozef. Pečate konventov a kapitúl. In *Dejiny a kultúra rehoľných komunít na Slovensku.* Ed. Jozef Šimončíč. Trnava : Trnavská univerzita, 1994, s. 82.

¹⁷⁵ Pekným príkladom použitia atribútu kapitulného patróna vo veľkej pečati je Jágerská kapitula. Tu je vo všetkých troch stredovekých pečatiach kapituly dôsledne zobrazovaný orol s nimbusom okolo hlavy, vyjadrujúci sv. Jána, evanjelistu, patróna kapituly. Bližšie pozri TAKÁCS, A magyarországi káptalanok, s. 55-56, tab. IV, č. 14.1-14.3. Obdivuhodné je aj dôsledné používanie tohto atribútu sv. Jána v erboch jágerských biskupov či generálnych vikárov. KANDRA, Kabos. Az egri püspökök pecsétjei. In *Turul*, 1893, roč. 10, č. 3, s. 132-138; SZINVAY, Lázár. Adálek az egyházi sphragistikához. In *Turul*, 1883, roč. 1, č. 1, s. 51-52.

¹⁷⁶ SEDLÁK, Vincent (ed.). *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae I.* Bratislava : SAV, 1980, s. 546, č. 9. Maďarskí autori sa domnievajú (aj na základe typologických a epigrafických znakov), že malé pečatidlo bolo používané zároveň s veľkým pečatidlom už pred rokom 1241. Pozri HEGEDŰS, András (ed.). *Megpecsételt történelem. Középkori pecséték Esztergomból.* Esztergom : Prímási Levéltár, 2000, s. 152, 174; TAKÁCS, A magyarországi káptalanok, s. 58-59, tab. V, č. 16.2; JERNEY, A magyarországi káptalanok, obr. 22. Naproti tomu Marián Mayer kladie vznik tohto pečatidla do roku 1243. MAYER, Hodnoverné miesta, s. 118.

väčšej – autentickej pečate.¹⁷⁷ V tomto prípade už sa v pečatidle objavuje polpostava sv. Vojtecha, patróna kapituly. Ten je zobrazený ako arcibiskup s pontifikáliami. Na hlave, obkolesenej nimbusom, má mitru. V ľavej ruke drží odvrátenú berlu a pravou rukou žehná. Na pleciach má položené pálium.¹⁷⁸ Touto jedinou pečaťou je výskyt sv. Vojtecha v inštitucionálnej pečati Ostrihomskej kapituly vyčerpaný.

Druhá skupina pečatí v Ostrihomskej arcidiecéze, v ktorých našiel sv. Vojtech podstatne širšie uplatnenie, sú pečate arcibiskupov. V uhorských podmienkach sa stretávame s prvými pontifikálnymi pečaťami v prvom desaťročí 13. storočia.¹⁷⁹ Z hľadiska ikonografickej skladby prebrali tieto pečate už vzory západoeurópskeho prostredia, pričom ich náplňou sa stal portrét majiteľa, teda postava arcibiskupa či biskupa s pontifikáliami. Tí sú zobrazení sediaci na tróne, resp. stojaci, s príslušnými pontifikáliami (mitra, ornát, berla, pálium), najčastejšie so žehnajúcou pravou rukou. V Ostrihomskej arcidiecéze sa s týmto typom pečate stretávame prakticky od začiatku 13. storočia do prvej polovice 14. storočia.¹⁸⁰ Tento typ pečatí z nášho pohľadu nie je zaujímavý, keďže ich ikonografia neumožňovala popri portréte majiteľa zobraziť v pečatnom poli aj prípadných svätcov.

Už v 13. storočí však došlo k zásadným zmenám pečatí, najmä rímskych kardinálov. Špicato-oválna pečať bola rozdelená do troch stupňov. Najvyššie sa nachádzala najčastejšia postava ukrižovaného Krista, resp. Panna Mária s Ježiškom na rukách. Stredná časť bola najrozsiahlejšia a nachádzala sa v nej postava svätca (postavy svätcov), resp. hagiografický výjav. V dolnej časti bol najčastejšie zobrazený majiteľ pečate stojaci, s príslušnými pontifikáliami, resp. v devočnej polohe. Často je sprevádzaný po stranách erbom. Neskôr erb nahradil postavu samotného majiteľa. Tento typ pečate predstavoval zhruba základnú schému pontifikálnej pečate vysokého preláta až do konca stredoveku a znamenal

Obr. 28 Menšia pečať Ostrihomskej kapituly [Jerney 1855]

¹⁷⁷ MAYER, Hodnoverné miesta, s. 118.

¹⁷⁸ HEGEDŰS (ed.), Megpecsételt történelem, s. 152; TAKÁCS, A magyarországi káptalanok, s. 58-59, tab. V, č. 16.2; MAYER, Hodnoverné miesta, s. 120.

¹⁷⁹ Najstaršou zachovanou pontifikálnou pečaťou z uhorského prostredia je pečať vesprímskeho biskupa Róberta z roku 1210. Tá zachytáva stojacu postavu biskupa s príslušnými pontifikáliami. RÁBIK, Vladimír. Pečate nitrianskych biskupov do konca 14. storočia. In SEDLÁK, Vincent (ed.). *Zborník príspevkov k slovenským dejinám. K životnému jubileu univ. prof. PhDr. Richarda Marsinu, Dr.Sc.* Bratislava : Slovenský Historický ústav Maticie slovenskej, 1998, s. 180. Pozri aj BODOR, Imre (ed.). *A középkori Magyarország főpapi pecsétjei a Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutató Csoportjának pecsétmátsolat – gyűjteménye alapján.* Budapest : Magyar Tudományos Akadémia, Művészettörténeti Kutató Csoport, 1984, s. 37, tab. I, č. 1. Spomenutý katalóg predstavuje vôbec najucelenejší súhrn pontifikálnych pečatí z uhorského prostredia. I v našej štúdií vychádzame prevažne z prameňov v ňom publikovaných.

¹⁸⁰ Poznáme sedem ostrihomských arcibiskupov, ktorí používali tento typ pontifikálnej (vždy špicato-oválnej) pečate. Blížšie pozri prílohu.

Obr. 29 Pečať arcibiskupa Boleslava [Bodor 1983]; Obr. 30 Pečať arcibiskupa Jána Kanižaia [Bodor 1983]

vzor i pre pečate prelátov v strednej Európe.¹⁸¹

Prvým ostrihomským arcibiskupom, ktorý reflektoval načrtnutú novú schému pontifikálnej pečate bol arcibiskup Boleslav (1321 – 1328) (obr. 29).¹⁸² Ten v strednej časti pečate zobrazil trojicu svätcov. V strede sa nachádza Panna Mária s Ježiškom na rukách. Vpravo ju sprevádza sv. Vojtech, ktorý je zobrazený ako biskup so všetkými pontifikáliami. Vľavo sa nachádza neznáma svätica. Prakticky rovnakej schéme zodpovedá aj pečať arcibiskupa Tomáša Telegdiho (1368 – 1375).¹⁸³ V jeho pečati sa však v strednej časti nachádza vpravo stojaca postava sv. Vojtecha s pontifikáliami a vľavo postava sv. Pavla. V pečati arcibiskupa Dioníza Sěčiho (1440 – 1465) sprevádza postavu sv. Vojtecha sv. Cyprián (vľavo) v odevu diakona s mučeníckou palmou v pravicí.¹⁸⁴ Trojstupňovú schému dodržiava aj pečať arcibiskupa Jána Kanižaia (1387 – 1418) (obr. 30).¹⁸⁵ Tu je však v centrálnej časti zobrazený sv. Vojtech s pontifikáliami v strede. Po stranách ho sprevádzajú uhorskí dynastickí svätci, sv. Štefan (vpravo) a sv. Ladislav (vľavo).

O niečo jednoduchšiu dvojstupňovú schému použil v I. type pečate arcibiskup Tomáš Bakóc (1497 – 1521). V centrálnej časti sa nachádza žehnajúca postava sv. Vojtecha s pontifikáliami, sprevádzaná po stranách dvoma anjelmi. V dolnej časti pečate sa nenachádza majiteľ, ktorý je nahradený erbom.¹⁸⁶ Vo svojej ďalšej (kardinálskej) pečati sa už Tomáš Bakóc opäť vrátil k tradičnej trojstupňovej schéme (obr. 31).¹⁸⁷ V centrálnej časti v strede je zobrazený sv. Vojtech s pontifikáliami, sprevádzaný sv. Štefanom, uhorským kráľom (vpravo) a sv. Jánom, evanjelistom (vľavo). Zaujímavou zmenou je, že pri sv. Vojtechovi sa

¹⁸¹ KREJČÍK, Tomáš. Ikonografie církevních pečětí v českém státě ve 13.-15. století. In KRAFL, Pavel (ed.). *Sacri canones servandi sunt : Ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII – XV*. Praha : Historický ústav AV ČR, 2008, s. 526.

¹⁸² BODOR, A középkeri Magyarország, s. 44, tab. VI, č. 32.

¹⁸³ BODOR, A középkeri Magyarország, s. 50, tab. XI, č. 53.

¹⁸⁴ HEGEDŰS (ed.), *Megpecsételt történelem*, s. 120.

¹⁸⁵ BODOR, A középkeri Magyarország, s. 54, tab. XII, č. 63.

¹⁸⁶ HEGEDŰS (ed.), *Megpecsételt történelem*, s. 125; BODOR, A középkeri Magyarország, s. 59, tab. XVI, č. 77.

¹⁸⁷ BODOR, A középkeri Magyarország, s. 59-60, tab. XVII, č. 78; NYÁRY, Albert. *A heraldika vezérfonala*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1886, s. 215.

nachádza kľáčiaca postava majiteľa pečate. Dolnú časť vyplňa erb kardinála Bakóca.

Okrem už spomenutých schém pečatí ostrihomských arcibiskupov, kde sa okrem postavy sv. Vojtecha nachádzajú aj ďalší svätci, sa v jednom prípade, v pečati Mikuláša Kesziho (1358 – 1366) v rámci trojstupňovej schémy uplatnila v centrálnej časti pečate len osamotená žehnajúca postava sv. Vojtecha s pontifikáliami (obr. 32).¹⁸⁸ Posledným typom pečate, ktorý sme ešte nespomenuli, predstavuje dvojstupňová pečať arcibiskupa Čanáda Telegdiho (1330 – 1362).¹⁸⁹ V hornej časti sa nachádza Panna Mária s Ježiškom na rukách. V dolnej časti sa v dvojitom výklenku nachádza postava sv. Vojtecha, pred ktorým kľáči majiteľ pečate.

Na základe vypovedaného možno konštatovať, že zo 16 známych pontifikálnych pečatí ostrihomských arcibiskupov 8 stvárnilo v centrálnej časti pečatného poľa aj sv. Vojtecha. Okrem toho z deviatich pontifikálnych pečatí obsahujúcich hagiografický prvok, v ôsmich bol súčasťou pečate aj sv. Vojtech. Ten je vo všetkých prípadoch zobrazený ako biskup, s príslušnými pontifikáliami, často so žehnajúcou zdvihnutou pravoucou. Jediný známy prípad pontifikálnej pečate, kedy tento svätec nebol zobrazený, je pečať kardinála Demetera (1378 – 1387), ktorý využil kuriálny úzus a v svojej pečati zobrazil svätcov, v zmysle patrocínia svojho titulárneho (kardinálskeho) chrámu v Ríme.¹⁹⁰

K pečatiam stredovekých ostrihomských arcibiskupov možno pri troche zhovievavosti priradiť aj pečať ostrihomského arcibiskupského vikára Jána z roku 1365 (obr. 33).¹⁹¹ Táto pečať okrúhleho tvaru zobrazuje v bohatom architektonickom rámci postavu biskupa (?) s mitrou na hlave. Táto postava nebola doposiaľ identifikovaná. Nedá sa vylúčiť, že tiež ide o postavu sv. Vojtecha. Podporovali by to i zvyklosti susedných diecéz. Napríklad pečate jágerských biskupských vikárov z polovice 14. storočia sú tvorené jednotnou schémou. Vždy ide o okrúhle typárium vyplnené orlom, symbolom sv. Jána, evanjelistu, patróna

Obr. 31 II. typ pečate Tomáša Bakóca [Nyáry 1886]

Obr. 32 Pečať Mikuláša Kesziho [Bodor 1983]

¹⁸⁸ BODOR, A középkori Magyarország, s. 49, tab. X, č. 49.

¹⁸⁹ BODOR, A középkori Magyarország, s. 45, tab. VII, č. 36.

¹⁹⁰ HEGEDŰS (ed.), Megpecsételt történelem, s. 117.

¹⁹¹ HEGEDŰS (ed.), Megpecsételt történelem, s. 140; BODOR, A középkori Magyarország, s. 67, tab. XX, č. F. 17.

Obr. 33 Pečať vikára Jána [Hegedűs 2000]

Obr. 34 Pečať vikariátu Ostrihomskej arcidiecézy [ŠA Levoča]

diecézy.¹⁹² Inou možnosťou je, že postava v pečati vikára Jána zobrazuje samotného arcibiskupa, teda nadriadenú inštanciu, ktorú vikár zastupoval.¹⁹³

Novoveké pečate

V období novoveku sa stále stretávame najmä s menším pečatidlom Ostrihomskej kapituly, pričom je typárium spravidla prtláčané na dokumenty cez papierovú clonu. Tak, ako to možno vidieť u všetkých konventov a kapitúl z nášho územia v tomto období. Okrem pečate kapituly sa uplatňuje v novoveku aj pečať vikariátu Ostrihomskej arcidiecézy (obr. 34).¹⁹⁴ Odtlačky, ktoré máme k dispozícii, pochádzajú zo 17. a 18. storočia. V okrúhlej pečati sa nachádza celá postava sv. Vojtecha, ktorý drží v ľavici berlu a pravou rukou žehná. Podoba odevu naznačuje, že ide o pluviál a nie ornát, ako sme boli pri tomto svätcovi zvyknutí. Hoci týmto pečatidlom pečatili najmä generálni vikári, zaujímavé je použitie na Spiši u generálneho vikára Jána Feju.¹⁹⁵

Do skupiny inštitucionálnych pečatí možno zaradiť aj pečate arcibiskupskej šľachty, tzv. predialistov. Tí pôsobili na území ostrihomskej arcidiecézy v špecifických stolicích. Zaujímavé sú pečate Vrábelskej stolice, kde sa plne odzrkadľujú symboly v tomto prípade nielen cirkevnej, ale i svetskej vrchnosti, ktorou bol ostrihomský arcibiskup.

V známych pečatiach sa nachádza vždy postava sv. Vojtecha s pontifikáliami.¹⁹⁶

¹⁹² Ide o pečate vikárov Jána, Mikuláša a Ondreja. KUMOROVITZ, Bernát. A magyar pecséthasználat története a középkorban. Budapest : Magyar Nemzeti Múzeum, 1993, tab. IV, č. 25; SZINVAJ, Adálek az egyházi sphragistikához, s. 51-52.

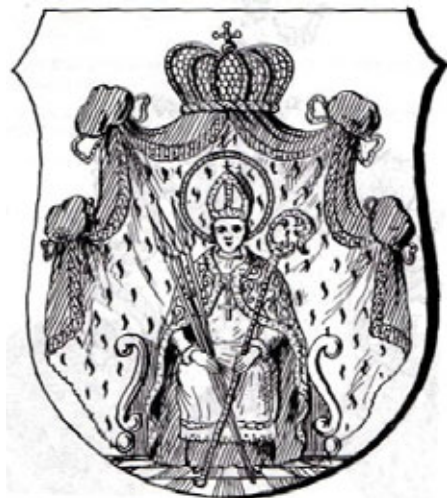
¹⁹³ Túto hypotézu by podporoval i fakt, že postava na pečati nemá okolo hlavy nimbus, náležiaci svätcovi.

¹⁹⁴ Pečať z roku 1776 sa nachádza v Štátny Archív Levoča (ďalej ŠA Levoča), fond (ďalej f.) Súkromný archív Spišskej kapituly (ďalej SaSk), oddelenie (ďalej odd.) 22, kartón (ďalej k.) 190, fascikel (ďalej fasc.) 4.

¹⁹⁵ Odtlačok z 30. augusta 1776 sa nachádza na dokumente, ktorý vydal Ján Feja, titulovaný ako *Insignis Collegiatae Ecclesiae Scepusiensis ad S. Martinus lector et canonicus ac pre Dioecesim Scepusiensem sede vacante in spiritualibus vicarius et auditoris generalis capitularis*. Z naznačeného teda vyplýva, že toto pečatidlo bolo používané vo vakantnom období novovzniknutej diecézy až do riadnej inštalácie prvého biskupa Karola Salbecka 11. novembra 1776.

¹⁹⁶ Perokresby viacerých pečatí stolice predialistov publikuje TRUBÍNĽ, Jozef. *Vrábľa*. Vrábľa : Vydavateľstvo Turista Piešťany, 1994, s. 51.

Rovnako možno spomenúť zobrazenie sv. Vojtecha v pečatiach mnohých obcí na území Ostrihomskej arcidiecézy, ktoré boli pod správou arcibiskupa. V pečatiach sa často neuplatnili hagiografické motívy vyjadrujúce miestne patrocínium, ale práve sv. Vojtech, teda patrón cirkevnej i svetskej vrchnosti – ostrihomskeho arcibiskupa.¹⁹⁷ Osobitným prípadom sú pečate žúp, v ktorých svetskú vrchnosť predstavoval (arci)biskup s titulom večného župana. Tu sa prejavila v župnej heraldike cirkevná ikonografia. V prípade Ostrihomskej župy to bol sv. Vojtech (obr. 35)¹⁹⁸ a napríklad v Nitrianskej župe sv. Ladislav.¹⁹⁹

Obr. 35 Erb Ostrihomskej župy [Tagányi 1880]

Druhu skupinu pečatí, kde sa stretávame s postavou sv. Vojtecha sú, tak – ako, v období stredoveku – personálne pečate. Najdôležitejšiu skupinu však už nepredstavujú pečate arcibiskupov. Na prelome 15. a 16. storočia už definitívne zvíťazila medzi cirkevnou hierarchiou erbová pečať. Hagiografický prvok buď úplne zanikol, alebo sa stal len minoritným. Doposiaľ jediným známym prípadom, kedy sa do novovekej pečate ostrihomských arcibiskupov dostal arcidiecézny patrón, je pečať arcibiskupa Imricha Esterháziho (1725 – 1745) (obr. 36).²⁰⁰ Jeho okrúhlu pečať vyplňa erb tvorený štítom, na ktorom sa nachádza hodnostná koruna, za štítom latinský procesiový kríž a nad tým klobúk s 10 strapcami na každej strane. V štvrtenom štíte erbu sa nachádza v 1. a 4. poli erb Ostrihomskej župy, teda sv.

Obr. 36 Pečať Imricha Esterháziho [ŠA Levoča]

Vojtech s pontifikáliami a kopijami. Tu však predstavuje tento erb symbol svetskej funkcie – arcibiskupa, ako hlavného župana Ostrihomskej župy. Iný prípad výskytu tohto svätca v erbe či pečati novovekého ostrihomskeho arcibiskupa nie je známy. Zaujímavým a v ostrihomskej arcidiecéze ojedinelým prípadom je pečať generálne-

¹⁹⁷ Možno spomenúť napríklad pečate mesta Vrable či obcí Ipeľské Predmostie, Keč a Žihárec.

¹⁹⁸ Tu sa možno po prvýkrát stretnúť so zobrazením sv. Vojtecha, nie len s biskupskými insigniami, ale i s tromi oštepami, symbolmi umučenia. Erb publikuje TAGÁNYI, Károly. *Magyarország címertára, I. rész*. Budapest : Nyomatott Buschmanns, 1880, s. 26, tab. XV.

¹⁹⁹ VRTEL, Ladislav. *Osem storočí slovenskej heraldiky*. Martin : Matica slovenská, 2003, s. 159.

²⁰⁰ Pečať z roku 1738 je uložená v ŠA Levoča, f. SaSk, scrinium (ďalej scr.) XI, k. 25, fasc. 6.

Obr. 37 Pečať Mateja Gréciho z roku 1560 [ŠA Levoča]; Obr. 38 Erb Mikuláša Oláha [Péterffy 1742]

ktorý drží privrátenú berlu zvisle v ľavej ruke (obr. 40).²⁰⁴ Zaujímavou reminiscenciou na stredoveké špicato-oválne pečate predstavuje pečať vikára z roku 1891. Táto rovnako zobrazuje známy erb so sv. Vojtechom. Tvar pečate však nie je okrúhly, ale špicato-oválny.²⁰⁵

Doposiaľ problematike pečatí novovekých vikárov nebola venovaná dostatočná pozornosť, preto možno o používaní týchto pečatí povedať len niekoľko postrehov. Väčšina z nich nesie kruhopis v podobe: *SIGILLVM : VICARII : GENERALIS : CAPITULI : STRIGONIENSIS*, resp. *SIGILLVM : VICARII : ARCHIDIOECESIS : STRIGONIENSIS*. Všetky autorovi známe prípady použitia týchto pečatí spadajú do obdobia vakantného arcibiskupského stolca. Pečatili nimi vikári, ktorí do svojich titulov stereotypne zahŕňali formulku: „...*per Archidioecesim Strigoniensem sede vacante vicarius et causarum auditor generalis capitularis*“. Z prvej polovice

ho vikára Mateja Gréciho (obr. 37).²⁰¹ V pečatnom poli sa nachádza postava sv. Vojtecha, ktorý pred sebou drží štít s erbom arcibiskupa Mikuláša Oláha (obr. 38).²⁰² Pečať teda predstavuje zaujímavé prepojenie hagiografickej a heraldickej zložky v pečati. Generálny vikár prijal do svojej pečate erb nadriadenej inštancie arcibiskupa, ktorý pred sebou drží sv. Vojtech zobrazený ako biskup s pontifikáliami a odetý v pluviále.

V 17. storočí sme svedkami unifikácie skladby pečatného poľa vikárov. Postava sv. Vojtecha sa dostala priamo do erbovej kartuše, na ktorej spočíva otvorená koruna. Nad tým je umiestnený kňazský klobúk so šiestimi strapcami na každej strane. Vzniká teda akýsi erb, ktorého hlavnou náplňou je postava sv. Vojtecha. Z 18. storočia poznáme typ pečate, kde je erbová figúra – sv. Vojtech zobrazená masívnejšia. Odvrátenú berlu drží sv. Vojtech šikmo pred sebou (obr. 39).²⁰³ Mladší typ z 19. storočia znázorňuje subtilnejšiu postavu svätca,

²⁰¹ Pečať z roku 1560 je uložená v ŠA Levoča, f. SaSk, scr. XI, k. 25, fasc. 5.

²⁰² Grafiku s erbom Mikuláša Oláha publikuje PÉTERFFY, Carolus (ed.). *Sacra Concilia Ecclesiae Romano-Catholicae in Regno Hungariae celebrata ab anno Christi MXVI, usque ad annum MDCCXV. accedunt Regum Hungariae, et sedis apostolicae Legatorum constitutiones ecclesiasticae. Pars II. Posonii 1742*, b. s.

²⁰³ Pečať z roku 1768 je uložená v ŠA Levoča, f. SaSk, scr. XXIII, k. 206, fasc. 2.

²⁰⁴ Pečať z roku 1834 je uložená v Štátny archív Nitra (ďalej ŠA Nitra), f. Rímskokatolícky dekaný úrad v Mojmírovciach (ďalej RkDúMo), k. 3.

²⁰⁵ Pečať je uložená v ŠA Nitra, f. Františkáni v Nitre, k. 9.

19. storočia poznáme aj pečať generálneho vikára Trnavského dištriktu (obr. 41).²⁰⁶ Táto plne kopíruje súdobé pečate vikárov Ostrihomskej arcidiecézy. Teda erb so sv. Vojtechom bol prenesený aj do pečate s územnou pôsobnosťou v Trnavskom dištrikte (vikariáte). Rovnako ňou boli pečatené dokumenty vo období vakantného arcibiskupského stolca.

Zo sfragistického materiálu, ktorý máme k dispozícii, vyplýva, že svätý Vojtech tvorí významný prvok cirkevných pečatí na území Ostrihomskej arcidiecézy. Uplatnenie našiel v pečatiach takmer všetkých stupňov cirkevnej správy od pečate kapituly, cez pečate nižších správnych celkov arcidiecézy až po arcibiskupov a nižších hodnostárov. Pri absencii pečate arcidiecézy stáva sa diecézny patrón dôležitou súčasťou pečatí samotných arcibiskupov, ktorí ho vo svojich pečatiach počas celého stredoveku dôsledne zobrazovali. Zaujímavú etapu v zobrazovaní sv. Vojtecha predstavuje obdobie novoveku. Tu dochádza k preneseniu svätca zo samotného pečatného poľa do erbovej kartuše a stáva sa z neho heraldická figúra. Kartuša je doplnená hodnostnou korunkou a klobúkom s príslušným počtom strapcov. Tým sa táto kompozícia stáva plnohodnotným erbom. Ten reprezentuje nielen osobu vikára, ale samotný úrad. Možno teda hovoriť o akomsi inštituci-

Obr. 39 Pečať ostrihomskeho vikára z roku 1768 [ŠA Levoča]

Obr. 40 Pečať ostrihomskeho vikára z roku 1834 [ŠA Nitra]

onálnom erbe na úrovni generálneho vikariátu, ktorý je stereotypne zobrazovaný v pečatiach vikárov počas celého novoveku. Ide o zaujímavý prípad heraldizácie diecézneho patróna, ktorý by si určite zaslúžil hlbší výskum a komparáciu s pečatami ďalších uhorských diecéz. Táto problematika je o to zaujímavejšia, že doposiaľ heraldike na úrovni uhorskej cirkevnej inštitúcie nebola zo strany bádateľov venovaná takmer žiadna pozornosť. Nové poznatky z tejto oblasti by mohli priniesť dôležité informácie i pre súčasnú cirkevno-heraldickú tvorbu. Do budúcnosti nemožno vylúčiť existenciu ďalších pečatí, ktoré by mohli doplniť naše poznatky. Už boli spomenuté pečate stredovekých kanonikov. Rovnako nie je ešte dostatočne prebá-

²⁰⁶ Pečať z roku 1838 je uložená v ŠA Nitra, f. RkDúMo, k. 2.

Obr. 41 Pečať vikára Trnavského dištriktu z roku 1838 [ŠA Nitra]

daný najmä rannonovoveký materiál. To bude úlohou ďalšieho výskumu.²⁰⁷

Príloha

Známe (veľké) pontifikálne pečate ostrihomských arcibiskupov v období stredoveku
Spracované podľa BODOR, A középkori Magyarorszá, 1984.

Meno majiteľa	Episkopát / Typ pečate
Ján	1205 – 1223 / Portrétny
Róbert	1225 – 1239 / Portrétny
Štefan Vancza	1242 – 1252 / Portrétny
Filip	1262 – 1272 / Portrétny
Lodomerius	1279 – 1298 / Portrétny
Gregor Bicskei (elektus)	1299 – 1303 / Portrétny
Tomáš	1306 – 1321 / Portrétny
Boleslav	1321 – 1328 / Kristologicko-mariánsko-hagiograficko-portrétno-heraldický
Čanád Telegdi	1330 – 1349 / Kristologicko-mariánsko-hagiograficko-portrétny
Mikuláš Keszi	1358 – 1364 / Kristologicko-hagiograficko-portrétno-heraldický
Tomáš Telegdi	1367 – 1375 / Kristologicko-mariánsko-hagiograficko-portrétno-heraldický
Demeter (kardinál)	1378 – 1387 / Kristologicko-mariánsko-hagiograficko-portrétno-heraldický
Ján Kanižai	1387 – 1418 / Kristologicko-mariánsko-hagiograficko-portrétno-heraldický
Dioníz Sėči (kardinál)	1440 – 1465 / Kristologicko-mariánsko-hagiograficko-portrétno-heraldický
Tomáš Bakóc	1497 – 1521 / Hagiograficko-heraldický
Tomáš Bakóc (kardinál)	1497 – 1521 / Kristologicko-mariánsko-hagiograficko-portrétno-heraldický

²⁰⁷ V predkladanej kapitole sme sa podrobnejšie zaoberali len tými súčasťami pečate, ktoré sa priamo vzťahujú k zobrazovaniu sv. Vojtecha. Vzhľadom na zameranie monografie boli ostatné súčasťi pečate – ako legenda, architektonický rámec, kristologické, mariánske, portrétno, heraldické a ďalšie zo sfragistického hľadiska dôležité prvky – opomenuté.